

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

4 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 4, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 4, ISSUE 2

TOSHKENT-2022

**ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ**

1. МАНСУРОВА Нилуфар Мухсинжон қизи
ФАХРУДДИН ЎЗГАНДИЙНИНГ ЭР-ХОТИННИНГ МУЛКИЙ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИ
ТЎҒРИСИДА ҚАРАШЛАРИ..... 8

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

2. МАДРИМОВ Хушнуд Кувандикович
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИНГ
ҲУҚУҚЛАРИ ВА ҚОНУНИЙ МАНФААТЛАРИНИ СУДДА ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ
АЙРИМ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ..... 14

3. АЗАТОВ Жаҳонгир Айбекович
ЗАЩИТА ДОВЕРИЯ КАК ПРИНЦИП АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРОЦЕДУР 21

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ
ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ**

4. САЛИМОВА Ирода Мамаюсуфовна
ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИНИНГ ТААЛЛУҚЛИЛИГИ ВА СУДЛОВЛИЛИГИ:
ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ..... 29

5. АЧИЛОВА Лилия Илхомовна, АШУРОВА Мадина
ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ ПОНЯТИЯ «ПУБЛИЧНЫЙ ПОРЯДОК» В МЕЖДУНАРОДНОМ
КОММЕРЧЕСКОМ АРБИТРАЖЕ 36

6. ЭРКАБАЕВА Шахноза Икромжоновна
ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТОВ ОГРАНИЧЕННОГО
ПАРТНЕРСТВА И КОММАНДИТНОГО ТОВАРИЩЕСТВА 44

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

7. ХАМЗАЕВ Дилавер Дилшод угли
ГЕНЕЗИС ЗАКОНОДАТЕЛЬНОСТВА О БОРЬБЕ С ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫМИ
ФИНАНСОВЫМИ ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ 53

8. УТЕМУРАТОВА Сапаргул Шамшетовна
АТРОФ-МУҲИТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАРДА
(ЖК 193-196 МОДДАЛАР) ЖИНОИЙ ОҚИБАТ ТУРЛАРИ..... 63

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

9. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўгли
ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШДА ИСБОТ ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ 69

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна
ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ И ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ
МЕДИЦИНЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН..... 78

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

11. ХУЖАЕВ Шохжахон Акмалжон угли ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОГРАНИЧЕНИЯ ДОСТУПА К СОЦИАЛЬНЫМ СЕТЯМ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	88
12. ШУКУРОВА Мухаё Мукумжановна ЖИСМОНИЙ ВА ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ МУРОЖААТЛАРИНИ КЎРИБ ЧИҚИШДА ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ВА ТАШКИЛОТЛАРИ МАНСАБДОР ШАХСЛАРИНИНГ ЖАВОБГАРЛИГИНИ КУЧАЙТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	97
13. МУКУМОВ Бобур Мелибой угли ОЦЕНКА РЕГУЛИРУЮЩЕГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТОВ В СФЕРЕ ЦИФРОВОГО БАНКИНГА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И ДРУГИХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ	107

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли
Тошкент давлат юридик университети
Жиноят-процессуал ҳуқуқи кафедраси ўқитувчиси
E-mail: s.maxmudov@tsul.uz

ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШДА ИСБОТ ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): МАХМУДОВ С.А. Жиноят ишини тугатишда исбот қилишнинг ўзига хос жиҳатлари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2022) Б. 69-77.

 4 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-4-9>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада суд-ҳуқуқ ислохотларини амалга ошириш босқичида жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилик нормалари асосида жиноят ишини тугатиш босқичида исбот қилишнинг аҳамияти ва унинг ўзига хос жиҳатлари таҳлил этилган. Мақолада жиноят ишини тугатишда исбот қилиш бўйича олимлар томонидан илгари сурилган қарашлар орқали ушбу институтнинг қўлланиш доираси ўрганилди. Олимларнинг қарашлари ва илгари сурган ғояларидан келиб чиққан ҳолда, жиноят ишини тугатишда исбот қилиш масаласи илмий, назарий, амалий ва қонунчилик нормалари орқали таҳлил этилди. Мақолада олимларнинг жиноят ишини тугатишда исбот қилиш масаласида берган фикрларини қиёсий таҳлил қилиш орқали жиноят ишини тугатиш асослари таҳлил этилди. Таҳлил натижалари юзасидан, жиноят ишини тугатишда исбот қилишни такомиллаштиришга қаратилган хулосалар, таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

Калит сўзлар: айблилик, жиноят ишини тугатиш, реабилитация, жиноят ишини реабилитация қилинмайдиган асослар бўйича тугатиш, жавобгарликка тортиш муддати, гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи, жабрланувчи, жабрланувчининг шикояти.

МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли
Преподаватель кафедры Уголовно-процессуального
права Ташкентского государственного
юридического университета
E-mail: s.maxmudov@tsul.uz

ОСОБЕННОСТИ ДОКАЗЫВАНИЯ ПРИ ПРЕКРАЩЕНИИ УГОЛОВНОГО ДЕЛА

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется значение доказывания и его особенности на стадии закрытия уголовного дела на основе норм уголовного и уголовно-процессуального законодательства на этапе судебной реформы.

В статье изучена сфера применения данного института через высказанные учеными взгляды на доказывание при прекращении уголовного дела. На основе взглядов и идей, выдвинутых учеными, вопрос доказывания при прекращении уголовного дела проанализирован через научные, теоретические, практические и правовые нормы. В статье рассматривается основание закрытия уголовного дела посредством сравнительного анализа мнений ученых по вопросу о доказывании при закрытии уголовного дела. По результатам анализа разработаны выводы, предложения и рекомендации, направленные на совершенствование доказывания при прекращении уголовного дела.

Ключевые слова: вина, прекращение уголовного дела, реабилитация, прекращение уголовного дела по не реабилитационным основаниям, срок привлечения на ответственность, подозреваемый, обвиняемый, подсудимый, потерпевший, заявление потерпевшего.

MAXMUDOV Sunnatjon

Lecturer of the Department of Criminal Procedural Law,
Tashkent State University of Law

E-mail: s.maxmudov@tsul.uz

PECULIAR FEATURES OF EVIDENCE AT THE TERMINATION OF A CRIMINAL CASE

ANNOTATION

This article analyzes the importance of proof and its features at the stage of termination of a criminal case on the basis of the norms of criminal and criminal procedure legislation at the stage of implementation of judicial reform. The article studies the scope of this institution through the views expressed by scientists on proving when closing a criminal case. Based on the views and ideas put forward by scientists, the issue of proof in the termination of a criminal case is analyzed through scientific, theoretical, practical and legal norms. The article analyzes the grounds for terminating a criminal case through a comparative analysis of the opinions of scientists on the issue of proving when terminating a criminal case. Based on the results of the analysis, conclusions, proposals and recommendations aimed at improving the evidence in the termination of a criminal case have been developed.

Keywords: guilty, termination of a criminal case, rehabilitation, termination of a criminal case on non-rehabilitation grounds, term of bringing to responsibility, suspect, accused, defendant, victim, victim statement.

Суд-ҳуқуқ ислоҳотларини амалга оширишда жиноят процессинг барча босқичларида, жумладан жиноят ишини тугатишда шахс ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг қонуний манфаатларини таъминлаш муҳим масалалардан бири ҳисобланади. Чунки жиноят-процессуал қонунчилиги нормаларини такомиллаштириш ва либераллаштириш жиноят-процессуал қонунчиликдаги устувор вазифалардан бири ҳисобланади. Ҳатто ушбу масаланинг долзарб эканлиги сабабли, қабул қилинаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда, давлат дастурларида ҳам ўз ифодасини топмоқда.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги ПҚ–3723-сон қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш Концепциясида [1] жиноят ва жиноят-процессуалдаги айрим институтларни такомиллаштириш вазифаси белгиланган эди.

Шунга асосан, жиноят процессида жиноят ишини тугатиш ҳамда унда исбот қилишни амалга ошириш масаласини тадқиқ этиш ҳамда жиноят ишини тугатиш асосларининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда мазкур институтни такомиллаштиришнинг методологик асосларини яратиш муҳим аҳамиятга эга.

Бизга маълумки, жиноят процессида жиноят ишини тугатиш суриштирув ва дастлабки терговни тамомлашнинг бир шакли ҳисобланади. Бунда, жиноят ишини тугатиш ваколатига эга бўлган органлар ва мансабдор шахслар ишни қайсидир асосга кўра тугатишни исбот қилиш (далилларни тўплаш, текшириш ва баҳолаш) орқали амалга оширади.

Бугунги кунда, олимлар жиноят ишини тугатиш ҳамда унда исбот қилиниши лозим бўлган ҳолатлар ҳақида турли хил фикрларни илгари суришади.

У.Тухташевнинг назарида қилмишда жиноят-процессуал муносабатлар мавжуд бўлишини инкор қиладиган юридик фактларнинг мавжудлиги жиноят ишини тугатишни тақозо этади [2, Б.181].

В.Радченко бошчилигидаги бир гуруҳ олимларнинг фикрича эса, жиноят ишини тугатиш деганда мазкур иш бўйича келгусида жиноят-процессуал ҳаракатлар олиб борилишини истисно этадиган ҳолатлар аниқланганлиги сабабли, терговни ишни тугатиш йўли билан тамомланиши тушунилади.

Билдирилган фикрларга қисман қўшилиш мумкин. Чунки, айрим ҳолатларда ҳақиқатдан ҳам жиноят-процессуал муносабатлар мавжуд бўлишини инкор қиладиган юридик фактларнинг мавжудлиги жиноят ишини тугатилишига олиб келади.

Шу билан бирга, жиноят-процессуал қонунчиликда қайд этилган айрим асослар, жумладан ярашув, хусусий айблов (жабрланувчининг шикоятига асосан қўзғатиладиган ишлар), шунингдек шахснинг розилиги билан тугатиладиган бошқа ишни тугатиш асосларини қўллашда жиноят-процессуал муносабатлар мавжуд бўлишини инкор қиладиган юридик фактлар мавжуд, дея олмаймиз. Сабаби, мазкур ҳолатда жиноят иши тарафларнинг розилиги билан тугатилиши ҳам, умумий тартибда давом эттирилиши ҳам мумкин.

Шунинг учун ҳам жиноят ишини тугатишда ҳар бир ҳолатга индивидуал ёндашиб, ишнинг хусусиятидан келиб чиққан ҳолда исбот қилишни амалга ошириш талаб этилади.

Жиноят ишини тугатиш суриштирув ва дастлабки терговни тамомлашнинг бир тури бўлиб, бу босқичда иш юзасидан тўпланган далиллар ҳар томонлама таҳлил қилинади, текширилади, баҳоланади, шунингдек, жиноят ишини юритиш ваколатига эга мансабдор шахсда ишни тугатиш асослари бор ёки йўқлиги тўғрисида асосланган хулоса чиқариш учун имконият пайдо бўлади [3, Б.78].

Юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда, жиноят ишини тугатиш тушунчасини қуйидагича талқин қилиш лозим: “Жиноят ишини тугатиш бу ваколатли мансабдор шахснинг иш бўйича тўпланган далилларни баҳолаш орқали қонунда назарда тутилган муайян асосни қўллаш учун барча ҳолатлар ўз исботини топганига ишонч ҳосил қилиб, жиноят иши юритувини тугатиш хусусида қатъий хулосага келиши ва ишни процессуал қарор ёки ажрим чиқариш орқали тамомлашидир”.

Жиноят ишини тугатиш ва унда исбот қилишни амалга оширишда олимлар уларни бир нечта босқичларга бўладилар. Жумладан, аксарият муаллифлар жиноят ишини тугатишни далилларга баҳо бериш орқали ҳолатга аниқлик киритиш ҳамда ушбу ҳолатни процессуал қарор орқали расмийлаштиришдан иборат деб ҳисобландилар [4, Б.78].

Мазкур муаллифларнинг фикрлари билан тўлиқ келиб бўлмайди. Чунки бу ерда жиноят иши тугатилганидан сўнг ашёвий далиллар масаласи, эҳтиёт чорасини ҳал этиш масалалари очиқ қолган.

Бизнинг фикримизча, жиноят ишини тугатиш суриштирув ва дастлабки терговни тамомлашнинг турларидан бири сифатида қуйидаги босқичларни ўз ичига олади:

1) иш бўйича тўпланган далилларни таҳлил қилиш ва баҳолаш орқали қонунда ишни тугатишнинг тегишли асосини аниқлаб, келгусида суриштирув, дастлабки тергов ёки суд босқичини давом эттириш мумкин эмаслиги ёки тугатиш мақсадга мувофиқлиги тўғрисида асосланган ва ишончли хулоса чиқариш;

2) жиноят иши материалларини талаб даражасида ҳужжатлаштириш ва тизимлаштириш (бу одатда далилларни баҳолаш ва қайд этиш билан боғлиқ, чунки бу ҳаракатлар далиллар манбаларини тадқиқ этишда ёрдам беради);

3) жиноят ишини тугатиш тўғрисидаги қарор (ажрим)ни қабул қилиш;

4) жиноят ишини тугатиш қарори (ажрими) билан боғлиқ барча масалаларни ҳал этиш, жумладан гумон қилинувчи (айбланувчи, судланувчи)га нисбатан қўлланилган эҳти т чорасини бекор қилиш, улардан олинган мулк ҳамда бошқа буюмларни қайтариб бериш ва бошқалар;

5) гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва ишнинг тугатилишидан манфаатдор бўлган барча шахсларга жиноят иши тугатилгани тўғрисидаги хабарни етказиш ва илтимосларига биноан уларни тугатилган иш материаллари билан таништириш.

Шу алоҳида қайд этиш керакки, жиноят-процессуал қонунчиликда жиноят ишини тугатиш асослари ва тартиби назарда тутилган бўлса-да, исбот қилиниши (аниқланиши) лозим бўлган ҳолатлар назарда тутилмаган. Бироқ, жиноят ишини тугатиш асослари ва тартиби назарда тутилган.

Жиноят ишини тугатиш асослари Жиноят-процессуал кодексининг 83 ва 84-моддаларида белгиланган бўлиб, ушбу моддаларда жиноят ишини тугатишнинг **16 та асоси** келтириб ўтилган. Ушбу 16 та асос қайсидир мезонларга кўра муайян таснифларга бўлинади [5, Б.96–102].

Жиноят ишини тугатишнинг айрим асослари бўйича ишни тугатиш тартиби Жиноят-процессуал кодексининг 373 ва 374-моддаларда белгиланган

Аксарият олимлар жиноят ишини тугатиш асосларини реабилитация ва реабилитация қилинмайдиган асосларга кўра таснифлайдилар [6, Б.88-90].

Жиноят иши реабилитация асосларига кўра тугатишда суриштирувчи, терговчи, прокурор томонидан шахснинг жиноят содир этишдан олдинги ҳуқуқлари, ҳалол номи, обрўси суд ёки маъмурий тартибда тикланиши учун зарур чоралар кўрилади, жиноят натижасида унга етказилган зарар тўлиқ қоплаб берилади.

Реабилитация қилинмайдиган (нореабилитация) асослар жиноят ишини тугатишга имкон берадиган юридик фактлар бўлиб, улар шахсни реабилитация қилиш, шахсга етказилган зарарни ундиришни истисно қилади.

Реабилитацияга олиб келмайдиган асосларига кўра жиноят ишини тугатиш жиноятни содир этишда шахснинг айби мавжуд ёки мавжуд эмаслиги масаласига чуқур тўхтанилмасдан, давлат жинойий жавобгарликка тортишга бўлган даъводан воз кечилганлигини англатади [7, Б.492].

Амалдаги Жиноят-процессуал кодексида жиноят ишини тугатишнинг икки хил тартиби мавжуд. Булар:

биринчиси, реабилитация асосларига кўра жиноят ишини тугатиш (Жиноят-процессуал кодексининг 83-моддаси, **3 та асос**);

иккинчиси, айблилик тўғрисидаги масалани ҳал қилмай туриб (реабилитация қилинмайдиган асослар) жиноят ишини тугатиш (Жиноят-процессуал кодексининг 84-моддаси, **13 та асос**).

Дарҳақиқат, жиноят ишини тугатиш масаласи ишни юритаётган ваколатли мансабдор шахс томонидан ишга тааллуқли барча ҳолатлар тўғрисида етарли

далиллар тўплаб, аниқланган фактлар ўз исботини топганидан сўнг ҳал этиладиган масалалар сирасига киради [8, Б.90].

Мазкур фикрлар билан келишган ҳолда шуни айтиш мумкинки, жиноят ишини қўзғатиш уни тугатишдан тубдан фарқ қилади. Яъни ишни қўзғатиш масаласини ҳал қилишда тергов органлари ишнинг ҳолатига ойдинлик киритадиган тўлиқ маълумотларга ҳар доим ҳам эга бўлмайдилар.

Ишни тугатишда эса, аксинча, жиноят ишини юритаётган мансабдор шахсда мавжуд ҳолатни ёритадиган етарли ва ишончли далиллар тўпланган бўлиши ҳамда уларни текшириши ва баҳо бериши шарт. Бунда, ваколатли мансабдор шахс иш бўйича тўпланган далилларни таҳлил қилиш орқали ушбу асосни қўллаш учун барча ҳолатлар ўз исботини топганига ишонч ҳосил қилиб, жиноят ишини тугатиш тўғрисида хулосага келади.

Жиноят ишини тугатишда жиноят ишини тугатиш қайси асосга кўра амалга оширилган бўлса, мансабдор шахслар шу асос бўйича исботланиши лозим бўлган ҳолатларни аниқлайди. Қуйида мазкур масалаларга батафсил тўхталиб ўтамыз.

Жиноят ишини тугатишнинг бир нечта ўзига хос жиҳатлари мавжуд:

биринчидан, жиноят ишини тугатиш ваколатига эга бўлган органлар ҳамда мансабдор шахслар аниқ белгилаб қўйилган. Бунда, жиноят ишини тугатиш ваколатига суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд ваколатли ҳисобланади.

Мисол. А.исмли шахс ҳамда Б.исмли шахс ўртасида келиб чиққан ўзаро жанжал натижасида, А.исмли шахс Б.исмли шахсга тан жароҳати етказган. Ушбу ҳолатда А.исмли шахс Б.исмли шахсга етказилган зарарни қоплаб, шахс билан ярашмоқчилигини маълум қилди. Терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган мансабдор шахси ишни ярашувга асосан тугатиб, материалларни ЖПК 329-моддасида назарда тутилган тартибда прокурорга юборди. Прокурор иш билан танишиб чиқиб, ишни тегишлилиги бўйича тергов органларига юборди.

Мазкур мисолни таҳлил этадиган бўлсак, прокурорнинг ҳаракатлари тўғри ҳисобланади. Чунки терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган мансабдор шахсларида жиноят ишини тугатиш ваколати мавжуд эмас. бу ерда ЖПКнинг 36, 38/-моддалари, 373, 347, 381/11-моддаларига асосан суриштирувчи ёки терговчи тугатиши мумкин эди.

иккинчидан, жиноят ишларини юритишнинг (жиноят процессининг эмас), шу жумладан жиноят иши қўзғатилганидан бошлаб, иш юритишнинг исталган босқичида жиноят ишини тугатиш мумкин. Бунда, жиноят ишини тугатишнинг айрим асослари бўйича жиноят ишини юритишнинг исталган босқичида тугатишга йўл қўйилмайди.

Маълумот учун: «жиноят ишларини юритиш» тушунчаси фақат жиноят иши қўзғатилгандан сўнг юзага келадиган муносабатларга тааллуқли бўлиб, жиноят ишини тугатиш ҳам ушбу босқичда амалга оширилади. Бунда, жиноят ишларини юритиш жиноят иши қўзғатилгунга қадар бўлган босқични, яъни терговга қадар текшириш босқичини қамраб олмайди. Терговга қадар текширув босқичида жиноят иши тугатилмайди, балки жиноят ишини қўзғатиш рад этилади.

Жиноятларга оид ишларни судга қадар ва суд босқичларида юритиш жиноят процесси ҳисобланади. Жиноят процесси ўз ичига терговга қадар текширув босқичини ҳам олади.

Мисол. А.исмли шахс ҳамда Б.исмли шахс ўртасида келиб чиққан ўзаро жанжал натижасида, А.исмли шахс Б.исмли шахсга тан жароҳати етказган. Иш судда кўриб чиқилиб, суд ҳукми билан шахс айбдор деб топилди. Маҳкум апелляция шикояти бериб, у ўз айбига иқрорлигини, етказилган зарар бартараф этилганлигини ҳамда жабрланувчи билан ярашмоқчи эканлигини маълум қилиб, жиноий жавобгарликдан озод этилишини сўради.

Мазкур мисолни таҳлил этадиган бўлсак, амалдаги қонунчилигимиз бўйича

йарашув тўғрисидаги ариза жабрланувчи (фуқаровий даъвогар) ёхуд унинг қонуний вакили томонидан суриштирув ва дастлабки терговнинг, шунингдек суд муҳокамасининг исталган босқичида, аммо суд маслаҳатхонага киришидан олдин берилиши мумкин (Жинойят-процессуал кодексининг 583-моддаси). Демак, юқорида берилган мисол бўйича ярашувга асосан жиноят ишини тугатишга йўл қўйилмайди.

учинчидан, расмий процессуал ҳужжат шаклида расмийлаштирилади. Бунда, суриштирувчи, терговчи ва прокурор жиноят ишини тугатиш ҳақида қарор, суд эса ажрим чиқариш орқали жиноят ишини тугатади.

Юқорида таъкидлаб ўтилганидек, жиноят ишини тугатишда исбот қилинадиган ҳолатлар бевосита жиноят ишини қайси асосга кўра тугатишга боғлиқ. Бунда, исбот қилиш масаласи тугатиш асосининг ўзига хос жиҳатларидан келиб чиқади.

Дастлаб, реабилитация асосларига кўра жиноят ишини тугатишда исбот қилиниши лозим бўлган ҳолатларга тўхталиб ўтамиз.

Жиноят-процессуал кодексининг 83-моддасида реабилитация учун **3 та асос** назарда тутилган бўлиб, гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи қуйидаги ҳолларда айбсиз деб топилади ва реабилитация этилади:

1) иш қўзғатилган ва тергов ҳаракатлари ёки суд муҳокамаси ўтказилган иш бўйича жинойий ҳодиса юз бермаган бўлса;

2) шахснинг қилмишида жиноят таркиби бўлмаса;

3) шахснинг содир этилган жиноятга дахли бўлмаса.

Жиноят ишини реабилитация асосларига кўра тугатишда шахснинг жиноят содир этишда айбсиз (жиноятни содир этмаганлиги ёки содир этилган жиноятга алоқаси йўқ эканлигини) эканлигини аниқлаш талаб этилади. Чунки исботлаш масаласи суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг мажбурияти ҳисобланди.

ЖПК 83-моддасининг 1-банди (иш қўзғатилган ва тергов ҳаракатлари ёки суд муҳокамаси ўтказилган иш бўйича жинойий ҳодиса юз бермаган бўлса) билан жиноят ишини тугатишда қуйидаги масалалар аниқланиши лозим:

1) жиноят ишини қўзғатишга асос бўлган жиноят ҳодисасининг объектив равишда мавжуд эмаслиги, яъни амалда ҳодисанинг умуман содир этилмаганлиги (масалан, жабрланувчининг ўғирланган деб тахмин қилинган буюми унинг уйдан топилади ёки жиноят амалда умуман содир этилмаган бўлиб чиқади ва ҳоказо);

2) ҳодиса содир бўлган, лекин унинг келиб чиқиши шахснинг жинойий хатти-ҳаракати натижасида юз бермаганлиги (масалан, табиий офат туфайли келиб чиққан ёнғин оқибатида ташкилот омборхонаси ёнади ва катта миқдордаги мулкый зарар келиб чиқади. Бу каби ҳолатларни сув тошқини, зилзилалар ва бошқа турдаги табиий офатларда ҳам кўриш мумкин);

3) ҳодиса содир этилган, лекин унинг келиб чиқишига жабрланувчининг ўзи сабабчи бўлганлиги (масалан, ўзини ўзи ўлдириш, жабрланувчининг ўзини эҳтиётсизлиги туфайли ўлимига сабаб бўлган транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш соҳасидаги бахтсиз ҳодисалар ва бошқалар).

ЖПК 83-моддасининг 2-банди (шахснинг қилмишида жиноят таркиби мавжуд бўлмаса) билан жиноят ишини тугатишда содир этилган жинойий қилмишда жиноят таркиби элементларининг (жиноят объекти, жиноятнинг объектив томони, жиноят субъекти, жиноятнинг субъектив томони) бири ёки бир нечтаси мавжуд эмаслигини аниқлаш талаб этилади.

ЖПК 83-моддасининг 3-банди (шахснинг содир этилган жиноятга дахли бўлмаса) билан жиноят ишини тугатишда шахснинг **содир этилган жиноятга алоқаси йўқ эканлигини исботлаш лозим бўлади.**

Жиноятга дахлдорлик деганда жиноятга тайёргарлик кўрилаётганлиги, уни содир этилаётганлиги ёки содир этилганлиги, шунингдек, уни содир этган шахслар ҳақида аниқ била туриб ҳокимият органларига хабар бермаслик, олдиндан ваъда бермаган ҳолда жиноят изларини ёки уни содир этган шахсларни яшириш, жиноятга қарши кураш ва уни олдини олдини бўйича мажбурият юклатилган шахсларнинг

содир этилаётган жиноятларга тўсқинлик қилмаслиги тушунилиши айтилади [9, Б.448].

Б.Муродов қайд этганидек, ЖПКнинг 83-модданинг 3-банди, яъни унинг содир этилган жиноятга дахли бўлмаса асосини қўллаш учун шахснинг содир этилган жиноятга умуман дахли бўлмаслиги шарт. Агар шахс содир этилган жиноятга алоқаси бўлса-ю, лекин унинг қилмишида жиноят таркиби борлигини исботлаш учун етарли далиллар тўпланмаган бўлса, унга нисбатан 83-модданинг 2-банди, яъни – “унинг қилмишида жиноят таркиби бўлмаса” асоси билан ишни тугатиш тўғри бўлади [10, В.94].

Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленумининг «Суд ҳукми тўғрисида»ги қарорининг 9-бандига мувофиқ, агар ижтимоий хавфли қилмиш факти ва оқибатининг келиб чиққанлиги аниқланиб, бироқ суд муҳокамасида тақдим қилинган ва текширилган далиллар билан унинг судланувчи томонидан содир этилганлиги инкор этилса ёки ўз тасдиғини топмаса, суд шахснинг содир этилган жиноятга дахли бўлмаганлиги сабабли оқлов ҳукми чиқаради (ЖПК 83-моддасининг 3-банди).

Ишда тўпланган далилларнинг етарли эмаслиги, қонунга зид равишда олинганлиги сабабли улар далил ҳисобланмаслиги ёки қўйилган айбловда судланувчининг тўлиқ айбдорлиги тўғрисидаги шубҳани бартараф қилишнинг имкони йўқлиги ҳақидаги терговчи ёки суднинг асослантирилган хулосаси ЖПК 83-моддасининг 3-банди билан жиноят ишини тугатиш ёки оқлов ҳукми чиқариш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Айблилик тўғрисидаги масалани ҳал қилмай туриб жиноят ишини тугатишнинг (Жиноят-процессуал кодекси 84-моддасида 13 та асос мавжуд) [11, Б.110-115].

Муддат ўтганлиги сабабли жиноят ишини тугатишда ЖКнинг 64-моддасида белгиланган жавобгарликка тортиш муддатининг ҳақиқатда ўтиб кетганлик ҳолатини, муддатнинг узилган ёки узилмаганлик, жиноят ишининг тўхтатиб турилганлик ёки турилмаганлик ҳолатларини аниқлаш талаб этилади. Шахснинг (айбланувчи, судланувчи) вафот этганлик ҳолати бўйича жиноят ишини тугатишда ўлимнинг ҳақиқатда рўй берганлик фактини, жиноятни ҳақиқатдан ҳам вафот этган шахс томонидан содир этилганлигини аниқлаш лозим.

Жиноят ишини шахснинг розилиги билан унинг айблилиги ҳақидаги масалани ҳал қилмай туриб тугатилишида (ЖПК 84-моддасининг бешинчи қисми) қуйидаги ҳолатлар исботланган бўлиши шарт:

1) жиноят ишини тугатиш бўйича шахснинг ихтиёрий розилиги (гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчи) мавжуд ёки мавжуд эмаслиги;

2) айбини бўйнига олиш тўғрисида арз билан мурожаат қилинган бўлиши лозим. Бунда, арз шахсга нисбатан гумон ёки айб эълон қилинишидан олдин берилиши, шахс биринчи марта жиноят содир этган бўлиши ҳамда содир этилган жиноят оғирлик даражасига кўра ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жиноятлар тоифасига кириши талаб этилади;

3) чин кўнгилдан пушаймон бўлиши ҳамда жиноят очишга фаол ёрдам берган бўлиши талаб этилади. Бунда, шахснинг чин кўнгилдан пушаймонлиги нималарда ифода этилиши (зарарни қоплаши), жиноят очишга фаол ёрдам берганлик ҳолатини (жиноий шерикларини фош этиши, режалаштирилган жиноят ҳақида айтиб бериши, ашёвий далилларни тақдим этиши) аниқлаб бериши талаб этилади.

Таҳлил натижалари юзасидан, жиноят ишини тугатишда исбот қилиш масаласини такомиллаштириш мақсадида қуйидагилар тақлиф этилади:

биринчидан, жиноят ишини реабилитация асосларига кўра тугатишда исботлаш предметига кирадиган ҳар бир ҳолат суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд томонидан исботланиши шарт.

иккинчидан, муддат ўтганлиги сабабли жиноят иши тугатилган тақдирда жиноят натижасида етказилган зарар миқдори ва зарарни қоплаш масаласини қайта кўриб

чиқиш мақсадга мувофиқ.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, илғор халқаро стандартлар ҳамда ривожланган хорижий давлатлар амалиётини таҳлил қилган ҳолда жиноят ишини тугатиш институтини такомиллаштириш, ишни тугатиш босқичида исбот қилишни амалга оширишда фуқароларнинг қонуний ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилинишини таъминлаш шарт.

Иқтибослар / Сноски / References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2018 йил 14 майдаги ПҚ–3723-сон қарори // <https://lex.uz/docs/3735818>.

2. Уголовный процесс: Общая част. Учебное пособие в 2-х частях. Част III / Автор-составител У.А. Тухташева. – Т., 2007. – 281 с. (Criminal process: General part. Tutorial in 2 parts. Part II / Compiled by U.A. Tukhtashev. – Т., 2007. – P. 281).

3. Муродов Б.Б. Жиноят ишини тугатиш институтини такомиллаштириш. Юридик фанлар бўйича фан доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Тошкент – 2018. – 78-бет. (Muradov B.B. Improvement of the institution of termination of criminal case. Dissertation written for the degree of Doctor of Science in Legal Sciences. – Tashkent – 2018. – P. 78).

4. Федюнин, А.Е. Культура нормотворчества в области законодательного регулирования института реабилитации в уголовном судопроизводстве как гарантия обеспечения прав и законных интересов участников уголовного процесса / А.Е. Федюнин, Н.М. Перетяtko // Правовая культура. – 2020. – № 4(43). – С. 70–81. (Fedyunin, A. E. The culture of rule-making in the field of legislative regulation of the institution of rehabilitation in criminal proceedings as a guarantee of ensuring the rights and legitimate interests of participants in the criminal process / A. E. Fedyunin, N. M. Peretyatko // Legal Culture. - 2020. – №. 4 (43). – P. 70–81).

5. Махмудов С. Жавобгарликка тортиш муддати ўтиб кетганлиги муносабати билан жиноят ишини тугатишнинг ўзига хос хусусиятлари //Юрист ахборотномаси. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 96-102. (Some issues of dismissal of criminal cases in connection with the expiration of the limitation period for criminal responsibility. Lawyer Herald. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – P. 96-102).

6. Лавнов М. Институт прекращения уголовного дела в системе уголовно-процессуального права и правоприменительной практике. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов – 2015. С. 88-90.

7. Смыр А. Модернизация оснований прекращения уголовного дела и уголовного преследования в законодательстве Российской Федератсии и Республики Абхазия. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Волгоград-2019. С. 80-85.

8. Муаллифлар жамоаси. Жиноят-процессуал ҳуқуқи [Матн]: дарслик. — Тошкент: Сомплекс Принт, 2020. – 492 б. (The team of authors. Criminal procedural law [Text]: textbook. — Tashkent: Complex Print, 2020. – P. 492).

9. Казарин Д.М., Рябчиков В.В. Реабилитирующие и нереабилитирующие основания прекращения уголовного дела и уголовного преследования: правоприменительной практики // Научно-образовательный журнал для студентов и преподавателей «StudNet» №2/2022. (Kazarin D.M., Ryabchikov V.V. Rehabilitative and non-rehabilitative grounds for the suspension of criminal cases and criminal prosecution: pravoprimeritelnoy practical // Scientific and educational journal for students and teachers “Student” №. 2/2022).

10. Муродов Б.Б. Жиноятишини тугатиш институти такомиллаштириш. Юридик фанлар бўйича фан доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Тошкент–2018. – 94-бет. (Muradov B.B. Improvement of the institution of termination of criminal case. Dissertation written for the degree of Doctor of Science in Legal Sciences. – Tashkent – 2018. – P. 78).

11. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм: Дарслик / Р. Кабилов, А.А. Отажонов ва бошқ.-Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. – 448 б. (9. Criminal law. General part: Textbook / R. Kabilov, A.A. Atajonov et al.-Т.: Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2012. – P. 448).

12. Махмудов С. Айблилик тўғрисидаги масалани ҳал қилмай туриб жиноят ишини тугатишнинг айрим жиҳатлари // Юрист ахборотномаси. – 2020. – Т. 1. – №. 6. – С. 110-115. (Махмудов С. Some aspects of the termination of a criminal case without solving culpability issue. Lawyer Herald. – 2020. – Т. 1. – №. 6. – С. 110-115). <https://www.yuristjournal.uz/index.php/lawyer-herald/article/view/150/126>.